حوکمڕانی ئتحاد تەرەققیی ١٩٠٨- ١٩٨٠ شەری سەـــــــر بەخۆی ١٩١٩- ١٩٢٢.. ڕەیان خالید محمد

جەمعیەتــی ئتحــاد . تەرەققیــی لەدەســەڵات . چارەنووســی گەنجیە تورکەکان کە چالاکی سەرەکی و بەردەوامیان
بریتیبــوو لە وەی لەنــاو چاپەمەنیە زۆرو زەوەندەکانــدا ڕەخنە لە ئمپراتۆریەتی عوسمانی بگرن. ئەم سیاسەتە لە ت□مموزی ١٩٠٨وەختایک بانــدێکی بچووکی ئەفسەرانی گەنجــی یــاخی بــوون. دوای روخــانی ئیمپراتۆریا لەسەر دوو تەوەرە کاری دەکرد یێکتی ئاشتوو سۆسیالستی دروست کرد دوای مردنی لە ٥نیسانی ١٨٨٢قوتابخانێکی روناکبیری لە دوای خۆیەوە بە جێهێشت کە تەرخانی زانستە کۆمەڵاتیەکان کرابوو. ئەوان خۆیــان زیــاتر وەک مەفــرەزەی گەریلا دەبینــی کە ئامانجیــان بەرگری کردن بووە لە نشتیمان سوڵتان پەشۆکا لە ٢٣ت□مموز رێگەی بە گەرانەوەی گەنجە تورکەکان دا دەسەوجی دووەم دەستوری پاشایەتیە وەک جاردانی حورمەت تەماشا کرا لە ٢٤ت□مموز تەواوی شارە گەورەکانی ئیمپراتۆریــا برایەتیــان بە خۆوە بینــی تەرەقــی رێخــراوی ســەرەکی گەنجینە تورکەکان بە نزیکەی تا نەمان هەموو لاوەزیەکانی پلورا لیزمی عوسمانی لەناو برد کۆمەلەی ئحتاد تەرەقی بەتەواوی خۆی لەگەڵ تورکیزم دەناسیتەوە . لە ئانجامدا ناتوانی بیرۆکەی دەسەلات لە دەسەلاتداران لە رێگەی یاری هەلبژاردنەوە قبول بکەت.
هاوکات لەگەڵ خۆ گۆڕینی بەرەبەری بۆ پارتی تاقانە کۆمیتەتا دەهات زیاتر ئاشکرا تر دەبوو بە زمان حاڵی ناسیۆ نالزمی تورک ئەم پەرەسەندنە وا بەدیار دەکەوێ پارادۆکسال بیت بەتایبەت لەسەر ئەو هاوبەنــدی لەگەل رێکخــراوی ســەرەکی ئەرمەنەکــان تاشــانک)کۆمیتەی شۆرشگێــری ئەرمەن (هەیبــوو کە هەتــا دوای ئاشوبەکــانی ئەدەنــی ١٩نیســانی ١٩٠٩ کە قوربانیەکــان زیتــر ئەرمەن بــوون کە رێخــراوی ناوەخۆی کۆمیتە بە دکتۆر نازم سپێردا نەهادین شاکر سپێردرا کە هەردوکیان روانگەی بانتور ا نزمیان هەبوو بەهان شێوە رێکخراوەکە ژمارێک روناکبیری ناسیۆنالیستی بەدەر بوو وە کۆمەڵەی)نیشتیمانی تورک ١٩١١دامەزرا (تورک کۆگۆ) هێزی تورک .رێخراوی نمچە سەربازی لە ســالی ١٩١٣دامەزرا (و تــورک)مــاڵی تورکــان لە ســاڵی ١٩١٩دامەزران(کە ناسیۆنالیزمی و تەرەقی تیدا گەسەی سەند.
لە ٢٩ئۆکتۆبەری ١٩١٤دوو کەشتی سەربازی ئەرڵەمانیگۆبەن برسیلا کە

بە فەرمی لە لایان ئەستەمبول گر درابوون دوای ئەوەی لە راوەدونانی بەریتانیەکان رزگاریان بوو بەم باردمانی بەرەی روسیەکانیان کرد بەمە هاتنە ناوەوی ئیمپراتەریتیان بە ناو شەر راگەیاند وە هەروەها کۆمەڵەی هاوپەیمانان توانیان کۆمەلەی ئحتاد ترەقی لەناو ببەن وە دەتوانن بەیبریاری ئحتادیەکان بە چوونە ناو شەر بەبە بەرژەوەندی هیچ لاینک بوو لە لە کاتەکدا هیشتا پاریسو لەندەن داوایان لیکرد بی لاین بیت وە هەروها بەلگەنامە عوسمانیەکان لەلایان حکومەتی تورکیا بلاوکرانەوە لە سالی ١٩٩٤بە دورخستنەوەی حەقیقەتی قەتلوحامە کە دەتوانن بەین زەربەی قەتلوحاتی ئەرمەنەکان بەشی زەرترینیان لە لایان رەکخراوی تایبەتی نیشتیمانی ئورگانی ئاسایشی سە پیاوەکە
بەرەوە دەبر ان کە کەمیتە چیەکانی ئیحتاد و تەرەقی بەخەوە دەگرت کە بە گویرەی پەناسەی یەکەک لەوانە(فوئاد بالقان) دروشمی ئەم رەکخراوە تایبەتە بریتبوو لە (بیسوتەنە).
هەروەها سوارە خێڵەکانی کورد لە ژەر حوکمرانی عەبدولعەمید دروست کرابوون ئەوانیش بەشداریان لە قەتلوحامەکەدا گرت بەرهمی مولک سامانی ئەرمەنەکانیان دەست بەسرا گرت ئەم بەشداری کردنە لە تاوان هاوپەیمانیی نەوان ئتحعادی تەرەقی سەقامگیر کرد. هاوپەیمانەک وەک ئەوەی تەنەر ئاکچام ئامازەی بە دەکات لە سالی١٩١٩بوو بە بناخەی کەملایتی شەری سەربەخەی ئاگربەستی مەدرس داگیرکردن و دابەشکردنی ئەوەی لە ئیمپراتەریەتی عوسمانی مابووە بە دواوو هات بەرتانیی فەخیمە دەستی سەر لەبەری ویلایەتی موسل)کوردستانی ئستای موسل داگرد(ئیتالیاو فەرەنساش پارچەیکی ناوچەی زەریایی ناوەراستی تورکیای ئەستای سمیرانی داگیر کرد دواجار لە ١٦ئایارئ. ١٩١٩نورەی پایتەخت هات تا بکەوەتە ژەر دەستی هیزەکانی ئنگلیز فرەنساو ئیتالیەکان.
پەیمانی سیڤەر لە(١٠ئابی ١٩٢٠)حکومەتی عوسمانی ناچار کرد کە مەری بکات تەرخان کرابوو بە پارچە پارچە کردنی ئمپراتەریا .
ئەوەی کە زیاتر ترسناکتر بوو ئەنادەل بوو بەشەکی گەورەی ترسای رەژهەلاتی بە یەنان بەسترا, کە سەرەتا بەرانگاربونەوەی ئەم زنجیرە داگیرکەرانە لاواز بوو کە تەنها سوپای رەژهەلات بوو لە لایان کازم قەرە بەکر سەرکردایەتی دەکرا دەیتوانی نەرەی بەرگریکی چالاک بەرەوە ببا ئەویش تەنها لە ناوچەی قەفقاس ویرای چالاکی چەندین رەکخراوی هەمچشن کەچی ئەم رەکخراوانە هەر تەنها مشتک بەگزادیان کەکردەوە کە زەر جار بریتیبوون لە پرسە ناخە کا نی ئعتیاد و تەرەقی کە لەهەموو لایەک خەیان ئامادە دەکرد وە دواجار ئەرزەرەم سیواس)لە ٢٣تەموز سالی ١٩١٩لە لایان بەگزادە ناوخەکان رەکخرابوو بوو بە یەم

بلاتفۆرمی بەرگری کە چەندین روبەروو بونەووو هێرش رویدا دواین هیرش کە بە گرنگی دەزانم باسی لێوبکەم ئەویش ئەوەبوو کە کۆتایی بەشەری سەربەخۆی هینا کە بریتیبوو لە و هیرشەی کە بە سەرکردایرتی مستەفا کەمال بوو لە ئابی سێپتەمبەری ١٩٢٢ لە ٩ سێپتەمبەر سمیرنا کەوت سوپای یۆنان بە لێشاو هاتن زیاد لە سەدان یۆنانی لە ئەنادۆل دەرکران وە چۆڵکردنی دەردەنیل ئەستەمبوول بە بێ شەر لە ١٩ ئۆکتۆبەر کۆتای شەری سەربەخۆی راگەیاند.

شەری سەربەخۆی لە واقیعدا تاجی خستە سەر زنجیرەک شەر لە سالی ١٩١٢ لە بالقان دەستیپێکرد دواتر پرۆسیسی دەرچوونی ئیمپراتۆریای عوسمانی و گۆرینی ئەنادۆلی بە ئیسلامی کراو بۆ ناوکیکی ناوەندیی وڵاتێکی میراتگر بە کۆتا گەیاند.